STRUČNÝ ETYMOLOGICKÝ SLOVNÍK SLOVENČINY A WINTEROVO PRAVIDLO

MARTIN PUKANEC

Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

PUKANEC, Martin: *Stručný etymologický slovník slovenčiny* and Winter's Law. *Journal of Linguistics*, 2017, Vol. 68, No 1, pp. 89 – 96.

Abstract: This paper deals with several entries of the recent Slovak etymological dictionary *Stručný etymologický slovník slovenčiny* (2015) from the point of view of Winter's Law. From this point of view, *boh* [God] (and, as the case may be, *chod* [motion, movement]) should have been originally borrowed from Iranian, *koza* [goat] should be regarded as a borrowing from Altaic languages, and *sedlo*¹ [settlement] as well as *sedlo*² [seat] as borrowings from Germanic. Moreover, from the point of view of Winter's Law, the etymological interpretation of *modrý* [blue] and *nevesta* [bride] should be considered as too broad and the one of *pôjd* [loft] as inaccurate.

Keywords: etymology, Balto-Slavic accentology, Slavic accentology, Proto-Slavic, Slavic languages, Slovak language

V roku 2015 vyšiel *Stručný etymologický slovník slovenčiny* Ľubora Kráľika, ktorý je rozsiahlym, závažným a najmä nesmierne vítaným príspevkom do etymologickej diskusie na Slovensku, keďže dovtedy sa v slovenskej jazykovednej obci pracovalo predovšetkým so slovníkmi Václava Machka (1957, 1968, 1971). Machkov *Etymologický slovník jazyka českého* vyšiel v niekoľkých reprintoch, a to aj celkom nedávno (2010), no tie nemohli poskytnúť aktuálne poznatky historickej lingvistiky a jej súčasti – etymológie. Ľubor Kráľik je mimoriadne kvalifikovaným etymológom (v slovenských podmienkach by sa žiadalo až zvoliť *tanto nomini nullum par elogium*) a vo svojom po všetkých stránkach výbornom slovníku ponúka najnovšie etymologické výklady, neuplatňuje v ňom však niektoré poznatky z oblasti balto-slovanskej a slovanskej akcentológie, kam patrí aj Winterovo pravidlo.

Winterovo pravidlo, ktoré bolo v pôvodnej formulácii Wernera Wintera (1978) definované ako predĺženie samohlásky pred neaspirovanými znelými explozívami a v novšej interpretácii Frederika Kortlandta (1988) ide o glotalizáciu jadra slabiky pred glotálnymi konsonantmi, pričom sa tu generujú akútové vokály (no spoluhláska -s- či skupiny *-ngn- či *-ndn- pravidlo môžu blokovat'), musíme bez akýchkoľvek pochybností považovať za veľmi významné pravidlo, keďže sa týka niekoľkých desiatok slov baltských a slovanských jazykov. Zdá sa byť preto namiesto otázky, či Winterovo pravidlo, a to buď v Kortlandtovej interpretácii, ktorú v tomto príspevku budeme preferovať, alebo v tej tradičnejšej, ktorá napriek neutíchajúcej argumentácii F. Kortlandta (porov. aspoň 2011, s. 245) nie je ani zďaleka prekonaná, významným spôsobom neovplyvní alebo nespresní aj výklady výrazov v etymologických slovníkoch. Toto sa teda na heslách *Stručného etymologického slovníka slovenčiny* pokúsime aspoň stručne a povrchné preskúmať.

Ak uvažujeme o etymológii ako o historickej jazykovednej disciplíne skúmajúcej pôvod, prvotný význam a príbuznosť slov (*Slovník súčasného slovenského jazyka*, 2006, s. 913), nebude zrejme veľmi prekvapujúce, že napriek rozšírenosti Winterovho pravidla môže ono podstatne zasiahnuť etymologický výklad len nepatrného množstva základných (neodvodených) výrazov. V etymologickom slovníku Ľ. Králik sa dajú podľa nás z perspektívy Winterovho pravidla na prvý pohľad zásadnejšie spochybňovať závery iba v deviatich heslách: *boh*, *sedlo* (pod *sedliak*), *sídlo*, *chodiť*, *koza*, *voda*, *modrý*, *nevesta* a *pôjd*. Tieto heslá postupne podrobíme krátkej analýze z daného uhla pohľadu. Bokom tu nechávame prípady, kde sa dá rekonštruovať indoeurópske východisko končiace sa na spoluhlásku s prídychom i bez neho (napr. *stoh*). V rámci etymologického kréda Jacoba Grimma, ktorého sa zjavne pridŕža aj *Stručný etymologický slovník slovenčiny*, podľa ktorého chceme nielen stavať domy, ale v nich aj žiť, by beztak nemali veľký význam.

K heslu *boh* v danom slovníku Ľ. Králik uvádza, že pochádza z praslovanského **bogъ*¹, ktoré súvisí so staroindickým *bhājati* ‚rozdeľuje‘, *bhāgaḥ* ‚kto prideluje, pán‘ (čo je privlastok bohov), tocharským A *pāk*, B *pāke* ‚diel, časť‘, gréckym *fagein* (φαγεῖν) ‚jesť, požírať‘ a inými výrazmi, pričom všetko má pochádzať od indoeurópskeho **bhag-* ‚rozdeľovať, určiť ako podiel‘. K tomu dodáva, že pôvodným významom praslovanského **bogъ*¹ bolo asi ‚kto udeľuje, prideluje (materiálne statky ap.)‘ a že význam ‚boh‘ mohol vzniknúť i pod vplyvom iránskych jazykov, avestského *baya* či staroperzského *baga-* ‚boh, pán‘ (pozri Králik, 2015, s. 75). Podľa *Stručného etymologického slovníka slovenčiny* teda praslovanský výraz **bogъ* pochádza z indoeurópciny a len jeho význam mohol vzniknúť vplyvom iránskych jazykov.

Uvedený praslovanský výraz rekonštruujeme (pozri Derksen, 2008, s. 50; ESJS 2, 1990, s. 71) na základe staroslovienskeho *bogъ*, srbského a chorvátskeho *bôg*, G sg. *bôga*, slovinského *bôg*, G sg. *bogâ*, bulharského a macedónskeho *bog*, slovenského *boh*, českého *bůh*, G sg. *boha*, poľského *bóg*, G sg. *boga*, hornolužického *bóh*, G sg. *boha*, dolnolužického *bog*, ruského *bog*, G sg. *bóga*, ukrajinského *boh*, *bih*, G sg. *bóha*, a bieloruského *boh*, G sg. *bóha*, takže dôkladná praslovanská rekonštrukcia by bola **bôgъ* a slovo by patrilo do cirkumflexovej Stangovej paradigmy AP (c), nie do akútovej paradigmy AP (a), navyše indoeurópske **a* v **bhag-* by v rámci Winterovho pravidla malo dať praslovanské **a*, nie **o*, takže výraz **bôgъ* je z akcentologického hľadiska jednoznačným kandidátom na výpožičku.

Keďže v tomto prípade nefunguje Winterovo pravidlo, musíme z akcentologickej perspektívy uvažovať o možnosti, že ide o relatívne neskorú výpožičku z iránskych jazykov, najpravdepodobnejšie skýtskych, pretože Skýti dlho susedili so Slovanmi, a to najskôr až po období tzv. balto-slovanskej jednoty či akéhosi balto-slovanského paralelizmu – baltčina ostatne zodpovedajúci výraz ani nemá. Toto umocňuje ešte fakt, že vplyv iránskeho náboženstva na slovanské je celkovo veľmi veľký (porov. Pukanec, 2013). S tým, že praslovanské **bôgъ* je výpožičkou, treba podľa

nášho názoru súhlasiť, lebo v prospech takejto etymologickej interpretácie významne svedčia – popri akcentológii – aj tieto argumenty.

Ďalšie dva prípady zo *Stručného etymologického slovníka slovenčiny* spomínané v našom výpočte nie sú ani zd'aleka také zrejmé. V prvom rade nie je vôbec isté, či *sedlo* a *sídlo* sú nepríbuzné heslá, čo ostatne, samozrejme, reflektuje aj rozoberaný slovník, a úvahy o týchto slovách navyše komplikuje skutočnosť, že v slovenčine máme *sedlo*¹ a *sedlo*² i *sídlo*¹ a *sídlo*² (pozri Králik, 2015, s. 408, 523 a 529). V slovníku (heslo *sedliak*) sa teda uvádzajú dva praslovanské výrazy **sedlo*. Prvé pomenovanie *sedlo*¹, dnes už ako apelatívum zaniknuté, ktoré je vo význame ,osada, usadlosť, dedina‘ zachované v miestnych názvoch typu *Nová Sedlica*, *Sedlice*, *Sedliská* ap. a z ktorého vzniklo aj slovo *sedliak*, má byť z praslovanského **sedlo* ,miesto na sedenie‘, z čoho potom vznikol význam ,miesto, kde sa možno usadiť, osadiť; osada‘, a to má byť z indoeurópskeho **sed-*. Odkazuje sa tu následne na *sídlo*¹. Pomenovanie *sedlo*² – ,sedacia časť konského postroja‘ – ktoré nás bude teraz viac zaujímať, má byť rovnako z indoeurópskeho **sed-*, ale z praslovanského **sedbĭlo*, pôvodne asi ,čo slúži na sedenie‘, ako vidieť i v staršom slovenskom *sedlo* vo význame ,sedadlo‘ (Králik, 2015, s. 523).

Praslovanský výraz pre druhé pomenovanie rekonštruujeme (pozri Derksen, 2008, s. 443 – 444; ESJS 10, 2000, s. 596) na základe cirkevnoslovanského *sedbĭlo*, srbského a chorvátskeho *sèdlo* (čakavského *sedlŏ*), N pl. *sèdla*, slovinského *sédlo*, bulharského *sedlŏ*, macedónskeho *sedlo*, slovenského a českého *sedlo*, poľského *siodło*, hornolužického *sedlo*, dolnolužického *sodlo*, staroruského *sedbĭlo*, *sedlo*, ruského *sedlŏ*, ukrajinského *sidlŏ* a bieloruského *sjadlŏ*. Dôkladnú praslovanskú rekonštrukciu uvádza slovník Ricka Derksena ako **sedbĭlo* a výraz radí do novoakútovej Stangovej paradigmy AP (b), teda nie do očakávanej akútovej (staroakútovej), ako by sme podľa Kortlandtovho výkladu Winterovho pravidla z indoeurópskeho **sed-* predpokladali. Navyše v rámci Winterovho pravidla by indoeurópske **e* zo **sed-* dalo praslovanské **ě*.

Je praslovanské **sedbĭlo* kandidátom na výpožičku? Napríklad podľa citovaného R. Derksena áno, má ísť o prevzatie z germánčiny, poukazuje na staroislandské *spðull* a starohornonemecké *satul* (pozri 2008, s. 444); *-u-* v prípone potvrdzuje rekonštruovaný jer (to ostatne aj to, že **-dl-* bez jeru by sa zmenilo v daných praslovanských nárečiach na **-l-*). Tu treba ešte poznamenať, že v starosaskom jazyku bolo *sethal* a stará horná nemčina mala aj *sedal* < **sepla* < **sed-tlo* (pozri heslo **sadula-* ,sedacia časť konského postroja‘ – podľa Kroonen, 2013, s. 419), čo ešte zvyšuje pravdepodobnosť výkladu, že v prípade *sedlo*² < **sedbĭlo* pôjde o prevzatie z germánčiny. Názor o opačnom smere vypožičiavania, o ktorom sa niekedy uvažuje ako o pravdepodobnejšom (pozri ESJS 10, 2000, s. 596), treba považovať z hľadiska Winterovho pravidla prinajmenšom za nepresvedčivý.

V *Stručnom etymologickom slovníku slovenčiny* sa ďalej uvádza, že slovenské *sídlo*¹ ,priestor, v ktorom sa býva‘ vzniklo asi podľa českého *sídlo*, ktorého východis-

kom má byť staročeské *siedlo* ako pravdepodobný variant pôvodného *sedlo* ‚osada, usadlosť‘. Toto má byť z praslovanského **sedlo*, ktoré sme spomínali pri slovenskom výraze *sedlo*¹. Ľ. Králik uvádza, že hláskový rozdiel *el/ie* môže súvisieť s potrebou odlišiť tento výraz od českého *sedlo* ‚časť konského postroja ap.‘ (pozri 2015, s. 529). Okrem toho spomína výraz *sídlo*² ‚oko na povraze, slučka; pasca‘, ktoré môže pochádzať z praslovanského **si-dlo*, a to od indoeurópskeho koreňa **sē(i)-* ‚viazať‘ (pozri Králik, 2015, s. 529, 408). Keďže tu by chýbal potenciálny glotálny konsonant (**-dlo* < **-dʰlom*, ale prípona je produktívna dodnes), toto *sídlo*² nás tu príliš zaujímať nemusí.

Ak uznáme, že slovenské *sídlo*¹ pochádza z češtiny a je variantom k *sedlo*¹, čo je veľmi pravdepodobné, otázkou ostáva len tento výraz. V *Stručnom etymologickom slovníku slovenčiny* sa, ako sme už uviedli, uvádzajú doklady miestnych názvov typu *Nová Sedlica*, *Sedlice*, *Sedliská* a podobne. Z diskusie o hranici medzi stredoslovenskými a nestredoslovenskými nárečiami sú v slovenskej jazykovede dobre známe doklady podobného typu názvov, v ktorých sa na mieste staršieho praslovanského **-dl-* nachádza **-l-*. Z toho dôvodu je rekonštruovaný výraz bez jeru, čiže **sedlo*, nesmierne zaujímavý, keďže by tu mohlo dochádzať k zmene **sedlō* > **selō*.

Veľmi ťažko je však dokladať, či k zmene **sedlō* > **selō* v apelatívnej slovnej zásobe naozaj dochádzalo, lebo praslovanské **selō* bude príbuzné s celým radom germánskych výrazov s *-l-* (pozri Kroonen, 2013, s. 424), ale predovšetkým aj s litovským *salà* a lotyšským *sala* (pozri Derksen, 2015, s. 387). Indoeurópske východisko musí mať jednoznačne **-l-* a v praslovanskom **sedlō* treba potom zrejme na základe uvedeného vylúčiť mimoriadne produktívnu príponu **-dlo*. Ak potom pri etymologickom výklade siahneme k indoeurópskemu koreňu **sed-*, v jeho praslovanskom kontinuantе bude podľa Kortlandtovej interpretácie Winterovho pravidla znova absentovať **ē* i akút. Z toho dôvodu teda musíme v rámci tohto pravidla zrejme opäť uvažovať o výpožičke z už spomínaného germánskeho **sepla* (pozri tentoraz heslo **setla-*; podľa Kroonen, 2013, s. 434).

Nasledujúci slovenský výraz *chodiť* je podľa Ľ. Králika (2015, s. 221) kontinuantom praslovanského slovesa **choditi*, ktorý porovnáva so staroindickým *ā-sad-* ‚ísť niekam, dosahovať, približovať sa‘, avestským *apa-had-* ‚odchádzať‘, gréckym *hodos* (ὁδός) ‚cesta‘ a podobne. Toto všetko má byť od indoeurópskeho koreňa **sed-* ‚ísť‘, ktorý môže byť z hľadiska pôvodu totožný s nám už známym indoeurópskym **sed-*, pričom predpokladaný významový posun ‚sediť‘ > ‚ísť‘ možno vysvetľovať novým spôsobom dopravy (sediť na zvierati, resp. na voze), tak aj ruský *всадник* (*vsádnik*) je ‚jazdec‘.

Podľa F. Kortlandta (1988, s. 394) a ďalších je *chod* jednoznačne deverbatívum od *choditi*, ale napríklad podľa V. Machka (1971, s. 202) a iných je zas *choditi* od *chod* (porov. ESJS 4, 1994, s. 222). Pre toto *chod* sa v každom prípade uvádzajú ako doklady (pozri Derksen, 2008, s. 203; ESSJ 8, 1981, s. 51) staroslovienske *chodъ*, srbské a chorvátske *hōd*, G sg. *hōda*, slovinské *hòd*, G sg. *hóda*, a *hȕd*, G sg. *hodâ*,

bulharské *chod*, macedónske *od*, slovenské a české *chod*, poľské *chód*, G sg. *chodu*, hornolužické *khód*, dolnolužické *chód*, ruské *chod*, G sg. *chóda*, ukrajinské *chid*, G sg. *chóda*, a bieloruské *chod*; jeho praslovanská rekonštrukcia by bola **chôdъ*, a slovo by tak patrilo do cirkumflexovej Stangovej paradigmy AP (c), čiže by nemalo z indoeurópskeho koreňa **sod-* na základe Kortlandtovej interpretácie Winterovho pravidla očakávaný praslovanský akút nad **a*.

Môžeme tu počítať s výpožičkou z iránciny? Tak to uvádza napríklad Robert Beekes vo svojom slovníku pri hesle *óδος* (pozri 2010, s. 1047). Z hľadiska hláskového vývoja je toto riešenie úplne bezproblémové, ba dokonca lepšie ako jemu konkurujúce vysvetlenie, lebo v ňom nevyhnutne nemusíme počítať s predponami, ktoré zmenia indoeurópske **s* na **ch* v rámci pravidla *ruki*. Rôzne (aspoň zdanlivé) ablautové stupne v koreni daných slovies však predpoklad výpožičky značne oslabujú. F. Kortlandt (1988, s. 394) prišiel s vysvetlením, že „the only true counter-example to Winter’s law“ **chod-* je zo známeho zdvojeného koreňa **sizd-* (k nášmu indoeurópskemu slovesnému koreňu **sed-*) a **-zd-* blokuje Winterovo pravidlo, ale nevyzerá to príliš presvedčivo; asi preto aj R. Beekes toto neprijíma. Keďže o. i. tiež *Этимологический словарь славянских языков* (ESSJ 8, 1981, s. 49) počíta s prvotnosťou **chodъ* (nie **choditi*), možno vari – s veľkou mierou neistoty – pripustiť, že môže ísť o prevzatie iránskeho *had*.

Ďalšou potenciálnou výpožičkou môže byť substantívum *koza*. Ako uvádza už L. Králik, tento výraz, ktorý pochádza z praslovanského **koza*, môže byť na jednej strane buď príbuzný so staroindickým *ajáḥ* ‚cap‘, staroperzským *azak* ‚koza‘ či litovským *ožys* ‚cap‘ a potom pochádzať z indoeurópskeho **ag-* alebo dlhého **āg-*, ktoré môže byť vari zachované v odvodenom srbskom cirkevnoslovanskom *azno* ‚stiahnutá koža‘, hoci vznik začiatočného **k-* by bol nejasný. Alebo, na strane druhej, môže ísť o prevzatie z altajských jazykov, lebo vo význame ‚koza‘ poznáme turecké *keçi*, ujgurské *käčki*, čuvašské *kačaka* a i. (pozri Králik, 2015, s. 295).

Praslovanské pomenovanie rekonštruujeme (pozri Derksen, 2008, s. 242; ESJS 6, 1996, s. 350) na základe staroslovienskeho *koza*, srbského a chorvátskeho *kôza* (čakavského *kozä*), A sg. *kôzu*, slovinského *kóza*, bulharského *kozá*, macedónskeho *koza*, slovenského, českého, poľského a hornolužického *koza*, dolnolužického *kóza*, ruského *kozá*, A sg. *kozú*, ukrajinského *kozá* a bieloruského *kazá* ako **kozà* a slovo by patrilo do novoakútovej Stangovej paradigmy AP (b), teda nemalo by akút nad **a* v prvej slabike, ktorý by sme predpokladali v rámci Winterovho pravidla, čo hovorí v prospech výpožičky. Ako navyše uvádza Jiří Rejzek, zemepisné rozšírenie uvedených indoeurópskych slov tejto domnienke vyhovuje (pozri Rejzek, 2001, s. 308), s čím môžeme, samozrejme, s ohľadom na akcentológiu len súhlasiť.

Prípád pomenovania *voda* je úplne odlišný od predchádzajúcich výrazov. Ostatne už samotná reália, ktorú slovo pomenúva, nenabáda príliš k úvahám o výpožič-

kách, hoci samotný W. Winter ich pripúšťal (pozri 1978, s. 441). K heslu *voda* v danom slovníku Ľ. Králik uvádza, že rovnaké praslovanské **voda* súvisí s chetitským *watar*, staroindickým *udán*, tocharským A *wär*, B *war* ‚voda‘, arménskym *get* ‚rieka‘, gréckym *hydōr* (ὕδωρ), albánskym *ujë* ‚voda‘, latinským *unda* ‚vlna (vodná)‘, gótskym *watō*, nemeckým *Wasser*, anglickým *water*, litovským *vanduō*, lotyšským *ūdens* ‚voda‘ atď., pričom všetko to má byť z indoeurópskych koreňov končiacich na pre nás závažné **-d* (pozri Králik, 2015, s. 665).

Praslovanský výraz rekonštruujeme (pozri Derksen, 2008, s. 523; ESJS 18, 2016, s. 1074) na základe staroslovienskeho *voda*, srbského a chorvátskeho *vōda* (čakavského *vodā*), A sg. *vōdu*, slovinského *vōda*, *vōda*, bulharského *vodā*, macedónskeho *voda*, slovenského a českého *voda*, poľského a lužickosrbského *woda*, ruského *vodā*, A sg. *vōdu*, ukrajinského *vodā* a bieloruského *vadā*, takže znenie s prízvukom by bolo **vodā* a pomenovanie by patrilo do cirkumflexovej Stangovej paradigmy AP (c). Chýbajúci akút však vysvetľovať výpožičkou netreba, pretože na základe litovského *vanduō*, G sg. *vandeñs*, či staropruského *wundan* a *unds* (pozri Rejzek, 2001, s. 718), teda s nosovým infixom zo sufixu, ako je to i v latinskom *unda*, môžeme rekonštruovať balto-slovanské **wondōr*, G sg. **(w)undnes*, a hlásková skupina **-ndn-* blokuje Winterovo pravidlo; takto to napokon vysvetľuje sám F. Kortlandt (pozri 1988, s. 388). Sem inak patria aj v rámci Winterovho pravidla problematizované pomenovania zodpovedajúce slovenskému *siahnuť*. No ako uvádza aj Ľ. Králik, *siahať* bude pochádzať z praslovanského **sęgati* (**seng-*) a to je najskôr od indoeurópskeho **seg-*, **seng-* (pozri 2015, s. 529); v slovese **sęgṇoti* (> *siahnuť*) vidíme potom – na rozdiel od **sęgati* – blokujúce **-ngn-*.

Pomenovanie *modrý* pochádza podľa *Stručného etymologického slovníka slovenčiny* z praslovanského **modrъ*, ktoré má azda súvisieť so staroindickým *mādati* ‚kypí, vyviera‘, gréckym *madaō* (μαδάω) ‚som vlhký premočený, nasiaknutý‘ či latinským *madēre* ‚byť vlhký, mokrý‘, čo by potom bolo s možným významovým posunom ‚mokrý, vlhký‘ > ‚mútny, nejasný‘ > ‚modrý‘ od indoeurópskeho koreňa **mad-* ‚mokrý; stekať, kvapkať‘ (Králik, 2015, s. 365). Tento koreň by dal podľa Kortlandtovej interpretácie Winterovho pravidla v praslovančine akút nad **a*, čo však rekonštruovať nemožno (pozri Derksen, 2008, s. 320 – 321). Ľ. Králik ale ponúka aj výklad, podľa ktorého sa praslovanské **modrъ* spája s anglickým *madder* ‚marena farbiarska‘, čo má byť z germánskeho **madrōn* (Králik, 2015, s. 365). S ohľadom na Winterovo pravidlo musíme potom toto asi uprednostniť, a to bez ohľadu na to, či budeme následne uvažovať o indoeurópskom koreni **mod^h-* alebo o prípadnom slovanskom prevzatí z germánčiny.

Slovenské *nevesta* pochádza naopak z praslovanského **nevěsta* s akútom, ako vyplýva aj zo staroslovienskeho *nevěsta*, srbského a chorvátskeho *něvesta*, čakavského *nevīsta*, *nevěsta*, slovinského *nevěsta*, bulharského *nevěsta*, *nevjāsta*, mace-

dónskeho *nevesta*, českého *nevěsta*, staropol'ského i pol'ského *niewiasta*, lužickosrb-ského *njewjesta*, ruského *nevěsta*, ukrajinského *nevista* a bieloruského *njavěsta* (pozri Derksen, 2008, s. 351; ESJS 9, 1999, s. 541). V *Stručnom etymologickom slovníku slovenčiny* sa uvádzajú dva výklady, a to že pôvodným významom mohlo byť ,neznáma' a v takom prípade ide o zloženinu *ne-* a praslovanského **vēsta* < **vĕd-ta* ako prídavia od *vĕděti*, lebo nevesta bola v manželovej rodine málo známym človekom, no označenie mohlo mať azda aj tabuové súvislosti; na druhej strane však mohlo byť vraj pôvodným významom aj ,novo privedená', teda **nevo-věsta*, kde *nevo-* súvisí s praslovanským **novъ* (> *nový*) a **vēsta* je prídavim od praslovanského **vesti* (> *viesť*) (pozri Králik, 2015, s. 386 – 387). V rámci Winterovho pravidla by sme však mali druhý výklad najskôr vylúčiť, lebo **vesti* patrí do cirkumflexovej Stangovej paradigmy AP (c).

Napokon posledný slovenský výraz z nášho výpočtu *pôjd* pochádza podľa Ľ. Králika z praslovanského **podъ*, čo má súvisieť so staroindickým *padām* ,krok, stopa nohy', gréckym *pedon* (*πέδων*) ,pôda', litovským *pādas* ,podošva' a podobne, východiskom majú byť indoeurópske korene **ped-*, **pod-* ,noha; chodiť, padať', resp. ich dlhé varianty. Pôvodným významom praslovanského **podъ* malo byť asi ,chodenie', z toho ,po čom sa chodí' a z toho ,zem, zemina', ako vidíme v slovenskom *pôda*, a slovo mohlo vraj označovať aj hlinenú dlážku na hornej strane stropu, pričom nemožno azda vylúčiť ani druhotný vplyv etymologicky nesúvisiaceho nemeckého *Boden* (v nárečiach i [poden]) ,prst', zem; podlaha; povala' (pozri Králik, 2015, s. 463).

R. Derksen (2008, s. 408 – 409) však na základe srbského a chorvátskeho *pôd*, G sg. *pōda*, čakavského *pōd*, G sg. *podā*, slovinského *pōd*, G sg. *pōda*, bulharského *pod*, českého *půda*, staroruského *podъ*, ruského *pod*, G sg. *pōda*, nárečovo *pōd*, G sg. *pōda*, ukrajinského *pid*, G sg. *pōda* rekonštruje k slovenskému *pôjd* praslovanské **podъ*, čo ho vedie k neprijatiu uvedeného typu etymológie, pri ktorej by v rámci Winterovho pravidla mal byť z indoeurópskeho **pod-* praslovanský akút nad **a*, a uprednostneniu skôr takého typu výkladu, ktorý nájdeme napríklad aj u J. Rejzka, teda že ide o zloženinu z indoeurópskej predložky **po* a odvodeniny od koreňa **dhē* ,klásť' (pozri Rejzek, 2001, s. 517), t. j. bez potenciálnej glotálnej hlásky. Tento typ výkladu by sme pri prísnom dodržiavaní Winterovho pravidla mali potom zrejme uprednostniť.

Na záver môžeme povedať, že predložený krátky rozbor v prvom rade aspoň čiastočne dokázal, akou nesmierne náročnou úlohou je tvorba tisícov hesiel etymologického slovníka a aká komplexnosť myšlienok sa skrýva pod pokojným vzhľadom veľkej časti z nich. Menej presvedčivo ukázal, že Winterovo pravidlo má zásadný význam pre inak obdivuhodný *Stručný etymologický slovník slovenčiny* ako celok. Môže sa viac-menej dotýkať len ôsmich základných výrazov v ňom, teda *boh*, *sedlo*¹, *sedlo*²/*sídlo*, *chodiť*, *koza*, *modrý*, *nevesta* a *pôjd*, pričom rozhodne nie je bez zaujímavosti, že až pri troch z nich sa hľadá pôvod v tom istom indoeurópskom ko-

reni **sed-*. Na základe rigorózneho pridržiavania sa Winterovho pravidla by sme v každom prípade mali asi pripustiť, že v prípade prvých piatich pomenovaní nepôjde o slová pochádzajúce z indoeurópskeho prajazyka, lež o praslovanské výpožičky z iránciny (*boh* a prípadne aj *chod*), altajských jazykov (*koza*), resp. germánčiny (*sedlo*¹ a *sedlo*²), a v prípade zvyšných výrazov počítať so spresneným (*modrý* a *nevesta*) či odlišným (*pôjd*) etymologickým výkladom.

Bibliografia

- BEEKES, Robert: Etymological Dictionary of Greek. Leiden – Boston: Brill 2010. 1808 s.
- DERKSEN, Rick: Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon. Leiden – Boston: Brill 2008. 726 s.
- DERKSEN, Rick: Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon. Leiden – Boston: Brill 2015. 684 s.
- ESJS 2 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 2. *blag – dělo*. Hl. red. E. Havlová. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1990, s. 65 – 128.
- ESJS 4 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 4. *gospodь – istnъti*. Doplnky k bibliografickému aparátu I. Hl. red. E. Havlová. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 193 – 252 + I – IV.
- ESJS 6 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 6. *klęti – kuditi*. Hl. red. E. Havlová a A. Erhart. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1996, s. 317 – 380.
- ESJS 9 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 9. *mrъkati – obręsti*. Hl. red. A. Erhart. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1999, s. 503 – 566.
- ESJS 10 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 10. *obręsti – patęna*. Hl. red. A. Erhart. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 2000, s. 567 – 630.
- ESJS 18 – Etymologický slovník jazyka staroslověnského 18. *vętъ – zakonъ*. Hl. red. I. Janyšková. Brno: Tribun EU 2016, s. 1059 – 1122.
- ESSJ 8 – Этимологический словарь славянских языков. Пра斯拉вянский лексический фонд. Выпуск 8. *ха – *jъvъlga. Hl. red. O. H. Трубачев. Москва: Наука 1981.
- KORTLANDT, Frederik: Remarks on Winter's Law. In: Dutch Contributions to the Tenth International Congress of Slavists, Sofia. Amsterdam: Rodopi 1988, s. 387 – 396.
- KORTLANDT, Frederik: Winter's Law Again. In: Accent Matters: Papers on Balto-Slavic Accentology. Amsterdam: Rodopi 2011, s. 245 – 250.
- KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s.
- KROONEN, Guus: Etymological Dictionary of Proto-Germanic. Leiden – Boston: Brill 2013. 794 s.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1971. 868 s.
- PUKANEC, Martin: Etymologický nákres slovanského sveta bohov a démonov (náboženstva a morálky Slovanov). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2013. 148 s.
- REJZEK, Jiří: Český etymologický slovník. Voznice: Leda 2001. 752 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s.
- WINTER, Werner: The distribution of short and long vowels in stems of the type Lith. *Asti* : *vęsti* : *męsti* and OCS *jasti* : *vesti* : *męsti* in Baltic and Slavic languages. In: Recent Developments in Historical Phonology. The Hague – Paris – New York: Mouton 1978, s. 431 – 446.